

Milena Mileva Blažič

Boris A. Novak:
Oblike duha.

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016.

Boris A. Novak je leposlovni avtor in univerzitetni profesor s področja literarne vede. V skladu s pojmovanjem systemske teorije književnosti znotraj družbenega polisistema (Itamar Even Zohar) je književnost sestavljena iz šestih elementov (avtor/proizvajalec, ustanove, trg, repertoar, knjige/produkti, bralci/konzumerji). Novaka bi lahko definirali kot systemskega avtorja, saj v slovenskem literarnem sistemu opravlja več kot tri funkcije: je avtor (dramatik, pesnik, pisatelj); visokošolski predavatelj, urednik, kritičen intelektualec; na trgu so njegova dela dostopna v knjižni in neknjižni obliki; na repertoarju slovenske književnosti je navzoč kot eden vrhunskih piscev, ki je vpet v evropski oziroma svetovni literarni sistem (mobilnost, prevajanje, udeležbe na mednarodnih srečanjih) in ima široko paleto bralstva (otroke, mladino in odrasle, tudi profesionalne bralce). Posebej pomembna je vpetost v evropski prostor ter t. i. mednarodno mreženje, tako v smislu medsebojnega vplivanja kot tudi “svetovljenja” slovenske književnosti oziroma “slovenjenja” svetovne književnosti (M. Juvan: *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*). Novak se ukvarja s pisanjem kot primarnim eksistenčnim virom ter s pisanjem, ki je povezano z literaturo (M. Dovič: *Profesionalizacija slovenskega literarnega proizvajalca*). Njegovi poti, pesniška in akademska, se torej ves čas medsebojno prepletata, dopolnjujeta in nadgrajujeta; literatura je avtorjev *modus vivendi* in poslanstvo.

Tudi v pričujoči monografiji nam avtor približa obe plati: leposlovno in znanstveno; *Oblike duha* so hkrati kulturni spomin in medij kulturnega spomina (M. Juvan: *Kulturni spomin in literatura*). Ob vsem bogastvu zbirk o pesniških oblikah (od prve izdaje *Oblike sveta* (1991) prek druge izdaje *Oblike srca* (1997) do pričujoče izdaje) je nemogoče na kratko zajeti literarnozgodovinsko, literarnoteoretično in avtorsko poetiko razširjenih *Oblik duha*, v katere je avtor vključil 220 pesniških oblik (od kratkih do obsežnih oblik in pesnitev), med katerimi jih je del iz prejšnjih izdaj, del pa je upesnjen povsem na novo.

Poglobljeno branje Novakove monografije razkrije, da gre v pesmih in razlagah pesmi (pesniške definicije) za "časovne palimpseste" od antike (alkajski enajsterec in kitica) do danes (grafit), za ponazoritev literarnega kanona (Homer, Horac, Dante, Petrarca, Prešeren...), prek katere avtor zagotavlja nadaljnje življenje reprezentativnih intertekstualnih prvin s pesniško argumentacijo in pesniško imaginacijo. Pesniške teme, motive, motivne drobce (*Vogali besede hiša*) in slepe motive (M. Luthi: *Evropska pravljica*) povezuje v pesniške oblike, ki se z bogato citatnostjo spominjajo svoje literarne tradicije (Milton, Spencer...), jo posodablja (brata Avsenik in alpska poskočnica) in stopajo v širši družbenozgodovinski kontekst (socialistični časi...). Novak je izrazit literarni kozmopolit tako na literarnoteoretskem (svetovne oblike) kot tudi na literarnozgodovinskem področju (od antike, srednjega in novega veka do sodobnosti).

Oblike duha so primer transnacionalnega artefakta, v katerem so razvidni ponotranjeni mednarodni sistemi, tokovi in vplivi. Če je slovenska (mladinska) književnost pogosto predstavljena kot eden izmed perifernih literarnih sistemov ali periferija Srednje in Vzhodne Evrope, se je antologija izkazala za izvorno soustvarjalko svetovnega literarnega sistema: angleški sonet (Milton, Shakespeare, Spencer), antična književnost (ep, miti, različne pesniške oblike), arabske pesniške oblike (zadžal), črnogorski verzi, francoska lirika (pesniki: Ronsard...) in oblike (balada, lai, rondel...), italijanski sonet (Dante, Petrarca), japonski haiku, ruska babuška, španska romanca, srbski ali junaški deseterec...

Medbesedilno predstavljanje/sklicevanje (M. Juvan: *Intertekstualnost*) je tudi sicer ena glavnih značilnosti Novakove poetike. Najdemo ga na ravni metajezikovnih oznak (opis), zvrstnih in literarnosmernih navezav (*Literarnozgodovinski simpozij med tradicionalistom, modernistom in postmodernistom*) in navezav na avtorja (Prešeren: *Magistrale Sonetnega venca*). Intertekstualnost se pojavlja tudi kot prenos (npr. naslova, citata), variacija (naslova, citata, imena osebe, prizorišča, motiva), imitacija (pes-

niških oblik, historičnih oblik podnaslavljanja – na primer *Madrigal* (za peteroglasni zbor)) ali aluzija na značilen kraj ali motiv.

V *Oblikah duha* je moč najti tudi samoreferencialnost (avtor se eksplicira v prvi osebi ednine, npr. “(J)e Raymond Queneau mojstrsko preigral registre različnih pesniških oblik, vendar z drugačno umetniško ambicijo kakor jaz: Queneau je uporabljene oblike ironiziral, parodiral in travestiral, medtem ko sem se jaz poskušal po svojih najboljših močeh – zvesto držati ne le pravil, temveč tudi in predvsem značaja pesniških oblik (balada je pač po naravi tragična, limerick pa komičen)”, pojavi se samoironija (“Boris Bo ris, tisti mali Boris, Bo Boris Bos”... “kot je rekel Boris A.”, “Boris Ž. Novak”...)). Opazna je tudi avtorjeva osebnoizpovedna nota (npr. babi Pepca; Tomaž Pengov, “ki je 10. februarja 2014 izdihnil v mojem naročju”), pri čemer skozi reže individualnega spomina pronica kolektivni spomin.

Pesmarica pesniških oblik je hkrati leksikon slovenskih (J. Detela, S. Makarovič, F. Prešeren, T. Šalamun, V. Vodnik, D. Zajc ...) in svetovnih avtorjev (Baudelaire, Carroll, Dante, Mallarmé, Petrarca, Shakespeare idr.) ter prava enciklopedija literarnoteoretskih terminov, ki temelji na slovenski (A. Ocvirk, S. Trdina, M. Kmecl, leksikon *Literatura*) in svetovni tradiciji (Valerij Brjusov, John Hollander, Raymond Queneau).

Na slogovni ravni Novak uporablja različne kvalifikatorje, pomenske, terminološke (literarne) in stilno-zvrstne (vznesene, slovesne) besede, hkrati pa tudi nižjepogovorne ali vulgarne izraze (*Ekloga*: “Naš edini svet / je postal sekret.”). Značilni so tudi neologizmi (npr. bžraumps, člopica in ednina množinskega samostalnika ljudje – ljud). V pesmi *Budilka* s posnemovalnim medmetom zzz ponazarja spanje, zvonjenje (zzzbudilka, zzzzzgodaj, zzzbudi se, pozzzno je, grozzzno, zzzver, zzzdajci, zzzares). V pesmi *Tihotapci* z medmetom pst ter aliteracijami in asonancami ustvarja vzdušje v pesmi (psstihotipci, tihohodci, tiholazci, tihotipci, hrupotapci, hrupotapiti), prav tako tudi z blizuzvočnicami ali paronimi (nebo (si) oblači oblake, oblačne hlače; vsemirje – vsirimje; brezvetrje – brezetrje; “Zadruga je / zadrega hlač”).

Novak je z dosledno pesniško poetiko zvena in pomena besed eden najinovativnejših pesnikov tako na ravni besedotvorja (izpeljava, zlaganje, sestavljanje, sklapljanje in mešane vrste) kot na ravni neologizmov. Je avtor, pri katerem fonetika in semantika oziroma zven in pomen besed ustvarita estetsko celoto z različnimi učinki, npr. onomatopeje z razpoloženjskimi in posnemovalnimi medmeti (bla, ha-ha, he-he, hi-hi, la-la) ter asonancami in aliteracijami.

V primerjavi s prvima dvema pesmaricama pesniških oblik (*Oblike sveta*, *Oblike srca*) značilnost tretje, razširjene izdaje ni le zamik v času nastanka

(25 let), ampak tudi enciklopedijska onnipotentnost. *Oblike duha* so magna karta slovenske književnosti v svetovnem kontekstu. Zanimivo je, da *Oblike srca* iz leta 1997 edine vsebujejo seznam citiranih avtorjev in del, ki je dejansko intertekstualno kazalo, ki vsebuje okoli 200 referenc, med najpogostejše sodijo antični avtorji (Aristofan, Aristotel, Horac...), *Biblija* (kralj David, *Knjiga Psalmov*), *Carmina burana*, Dante, Mallarmé, Novak (avtocitatnost), Petrarka, najpogosteje pa Prešeren (*Sonetni venec*), tudi Bob Dylan. Od avtoric najdemo le Silvo Trdina in v *Oblikah duha* Svetlano Makarovič, za katero zapiše, da je “ena izmed največjih slovenskih in evropskih pesnic”. V *Oblikah duha* so pogosto tematizirane tudi junakinje, npr. Alica, Artemida, Dafne, Deklici, Eho, Perzefona. Kot zanimivost je treba omeniti, da poleg orientalskih pesniških avtorjev/oblik (zajel), Novak omenja še vietnamsko obliko luc-bat.

Oblike duha odlikuje didaktični princip diskretne diferenciacije ali nivojskega “pouka”: večji font za mlajše (temeljno znanje) in manjši font za univerzitetni nivo (višji nivo). Novak z metodo razlaganja, ki je kombinacija znanstvenega in umetniškega opisovanja, definira pesniške oblike in z metodo demonstriranja ponazori pesniško obliko/postopek z avtorskimi pesniškimi primeri. Najpodrobneje so predstavljene pesniške oblike balada, ep in sonet. V *Oblikah sveta* je pesnik ep predstavil na dveh straneh in kot avtorski primer predstavil *Epilij* o začetku in koncu sveta, v *Oblikah duha* pa je ep razložen na treh straneh in pesniški primeri obsegajo enajst strani, ki so zunaj konteksta epopeje *Vrata nepovrata*.

Oblike duha so se oddaljile od mladinskega koncepta *Oblik sveta* in otroške dobe slovenske mladinske književnosti ter se očitneje usmerile v večnaslovnost, rezultat pa je nekakšna borgesovska vesoljna knjižnica, nastala v domišljiji pesnika, ki “je zaljubljen v besede / Zato so tudi besede zaljubljene v pesnika...”. Če avtor v začetku zapiše “Moj namen z *Oblikami* pa je nazorno pokazati, da so pesniške oblike sad ustvarjalne igre,” lahko ob koncu v slogu didaktike rečemo, da je namen knjige uresničen, in to na najvišji ravni, saj so *Oblike duha* prava poetična enciklopedija.